

DE CE „EXPERIENȚELE DIN PROXIMITATEA MORȚII” NU SUNT UN ARGUMENT ÎN FAVOAREA EXISTENȚEI LUI DUMNEZEU?

Autor: Victoria Maria Deliu | 5 mai 2022

Secularizarea naște forme aparent bizare de coexistență

Deși admitem astăzi că trăim, în cea mai mare parte a lumii occidentale, într-un climat secularizat, există, printre noi, oameni - care nu sunt nici clerici, nici teologi - și care pretind că s-au întâlnit cu Dumnezeu. Și nu oriunde sau oricum, ci chiar în viața de dincolo. Dar nici divinitatea, nici viața de dincolo nu sunt legate de vreo tradiție religioasă în mod particular. Au un soi de obiectivitate proprie. Este interesant de remarcat că prezența din ce în ce mai numeroșilor *nones* - ceea ce unii cercetători din sociologia și economia religiei consideră a desemna persoanele non-atee, în general indecise în raport cu credințele și practicile religioase - coexistă cu asociații precum *Near-Death Experience Research Foundation* (NDERF). Avem, deci, pe de-o parte, din ce în ce mai mulți oameni care au fie credințe vagi și nespecifice într-o formă sau alta de spiritualitate, fie oameni neafiliați vreunei religii, fie agnostici obișnuiți și, pe de altă parte, oameni care povestesc cum s-au întâlnit cu Dumnezeu... Pare că nu există nimic mai paradoxal și tensionat decât această coexistență. În realitate, aș spune că lucrurile nu stau chiar așa: dacă ne uităm mai îndeaproape, vom vedea că *nones* pot deveni, aproape peste noapte, persoane care să relateze cum a decurs întâlnirea lor cu divinitatea. Cu alte cuvinte, cele două segmente de populație se pot intersecta sau suprapune, uneori cu un firesc care nu poate să nu trezească mirare. Apariția ambelor fenomene, atât a categoriei persoanelor *nones*, cât și a unei fundații precum cea menționată mai devreme, a fost posibilă doar în interiorul ordinii sociale, economice și

politice moderne în care trăim. Căci ambele reprezintă, cred eu, simptome ale secularizării.

Este destul de limpede, presupun, de ce categoria *nones* ar fi un simptom al secularizării. În orice caz, pentru mai multe detalii se poate (re)citi recenzia în două părți, scrisă împreună cu Teodora Nichita, la cartea *Avuția religiilor. Economia politică a credinței și apartenenței religioase* – prima, respectiv cea de-a doua parte. Însă cartea care m-a inspirat să scriu acest text este o apariție recentă la editura Humanitas, care mi-a căzut de curând în mâini și care se intitulează *Dumnezeu și viața de apoi. Noi dovezi tulburătoare despre Dumnezeu și experiențele din vecinătatea morții*, semnată în co-autorat de medicul oncolog Jeffrey Long și de scriitorul, jurnalistul și producătorul de filme Paul Perry. Doar traducerea românească este într-adevăr proaspătă, fiindcă în limba engleză, cartea a fost publicată în urmă cu 6 ani. Volumul este un studiu care aparține unui domeniu interdisciplinar de cercetare relativ tânăr, numit *experiențele din vecinătatea morții*.

Ce putem spune, totuși, despre viața de aici?

Pe scurt, obiectul acestui tip de cercetare constă în experiențele, să zicem, fenomenologice, pe care le traversează – și ulterior le relatează – unii dintre oamenii care ajung în moarte clinică. Această frază cere deja precizări suplimentare. Însă înainte de a le face, aș vrea să menționez de la bun început că nu am nicio pregătire biomedicală, în științe cognitive, psihologie sau tanatologie. Scriu acest text din poziția unui cititor al cărții pe care am amintit-o mai devreme și căruia i s-a părut că interpretarea rezultatelor studiului este mai degrabă arbitrară și subiectivă decât supusă unor reguli clare. Astfel, deși voi enumera și câteva obiecții de natură biomedicală care se pot aduce acestui tip de interpretare a rezultatelor, aș spune, dacă nu ar suna pretențios, că critica pe care urmează să o formulez eu însămi este, de fapt, de natură filozofică sau logică.

Revenind la precizări, în primul rând, este necesar să clarific ce înseamnă moarte clinică. În linii mari, aceasta se referă la acea condiție a organismului uman, specifică intervalului (de regulă, de câteva minute) dintre încetarea circulației sângelui și oprirea respirației și pulsului și resuscitarea reușită; o condiție, așadar, *reversibilă* datorită descoperirii și implementării tehnicilor de resuscitare din secolul XX. De altfel, cercetarea experiențelor din proximitatea morții a luat amploare în a doua jumătate a secolului trecut, tocmai ca urmare a inovațiilor tehnologice și tehnice, precum resuscitarea cardiopulmonară cu asigurarea respirației pe cale artificială sau defibrilarea. Înainte de aceste progrese înregistrate de știința medicală, nu a fost necesară introducerea conceptului de „moarte clinică”, merit să surprindă tocmai caracterul reversibil al condiției marcate de oprirea bătăilor inimii. Stopul cardiorespirator poate surveni în urma variilor tipuri de accidente, din cauza

administrării unei supradoze de medicamente, în urma anesteziei generale realizate înainte de anumite proceduri medicale specifice precum operațiile etc. Întâlnim toate aceste posibile cauze în relatările care constituie baza de date a studiului la care mă voi referi în continuare.

Următoarea precizare pe care aş vrea să o punctez este că autorii cărţii informează, din capul locului, că stopul cardiorespirator este succedat de starea de inconştienţă a persoanei respective. Şi că „experienţa din vecinătatea morţii” are loc în starea de inconştienţă. Şi aici aş identifica prima verigă vulnerabilă din studiul lor, cel puţin aşa cum este el reflectat în volumul de faţă. Starea de inconştienţă nu este cauzată doar de pierderea ireversibilă a activităţii cerebrale complete, ci poate apărea şi în cazul pierderii activităţii cerebrale parţiale. Mai mult decât atât, chiar dacă activitatea cerebrală electrică, ce poate fi măsurată printr-o electroencefalogramă, apare ca fiind nulă sau complet absentă, poate exista activitate cerebrală redusă atât de mult încât să fie indetectabilă printr-o asemenea măsurare. Deci, starea de inconştienţă poate exista şi în cazul funcţionării parţiale, chiar dacă extrem de diminuate, a creierului. Iar autorii nu sunt, din perspectiva mea, suficient de riguroşi în legătură cu acest aspect, întrucât nu discută deloc despre diferitele tipuri de moarte cerebrală. Cred că această lipsă de precizie este o caracteristică a tipului de carte în care au publicat acest studiu şi care se apropie mai mult de o carte de popularizare decât de una dedicată specialiștilor.

Însă tocmai pe aceste dificultăţi - sau fisuri în lanţul argumentativ al studiului de faţă - se sprijină explicaţiile neurofiziologice - alternative, aşadar, la cele propuse în carte - ale experienţelor din vecinătatea morţii. Cred că acest tip de explicaţii sunt de luat în considerare, cel puţin până la o clarificare mai riguroasă a condiţiei fiziologice a celor care îşi relatează experienţele.

Cum se face trecerea către viaţa de dincolo?

Dar să presupunem că depăşim această ambiguitate impusă de aruncarea cumva neglijentă a etichetei „moarte clinică”. Să presupunem că în toate cazurile persoanelor ale căror mărturii alcătuiesc baza de date a studiului a fost într-adevăr vorba despre moarte cerebrală completă. Prin aceste presupuneri înlăturăm orice posibile obiecţii de natură biomedicală. Ce aflăm totuşi despre experienţele fenomenologice cu pricina? Şi, mai ales, de ce ni se spune că ele constituie „dovezi tulburătoare despre existenţa lui Dumnezeu”?

Jeffrey Long a fondat, în 1998, *Near Death Experience Research Foundation*, o platformă online pe care a înregistrat peste 4000 de mărturii ale unor persoane care susţin că au traversat o experienţă în vecinătatea morţii. Aceasta este cea mai mare bază de date alcătuită vreodată în acest domeniu de cercetare. În general, aceste mărturii conţin câteva elemente comune şi, implicit, un anumit *pattern* al naraţiunii. Sistematizându-le, Long a propus o listă de 12 asemenea elemente: 1) experienţa

extracorporală, 2) simțuri mai ascuțite, 3) emoții intense, în general pozitive, 4) traversarea unui tunel, 5) întâlnirea cu o lumină mistică sau strălucitoare, 6) întâlnirea cu prietenii sau rudele decedate sau cu ființe spirituale, 7) impresia modificării timpului și spațiului, 8) derularea vieții prin fața ochilor, 9) descoperirea unor tărâmurii din altă lume, 10) dobândirea unor cunoștințe deosebite, 11) contactul cu un hotar, 12) întoarcerea voluntară sau involuntară în corp. Așa cum recunoaște însă autorul, în niciuna dintre mărturiile înregistrate pe site nu sunt prezente toate aceste elemente și, de asemenea, ordinea apariției elementelor în cadrul experienței diferă de la o relatare la alta.

Așa cum s-ar putea bănuși, nu toate mărturiile încărcate pe platformă - prin chestionare pe care oamenii le completează la diverse intervale de timp după momentul efectiv al trăirii experienței din proximitatea morții - sunt mărturii autentice. Există o listă de criterii, sub forma a 16 întrebări, cu ajutorul căreia se disting mărturiile acceptabile de acelea care sunt doar foarte similare primelor, dar nelegitime din punct de vedere științific în cadrul acestui domeniu de cercetare. Pentru ca o mărturie să se poată califica drept mărturie autentică, potrivit scării NDE, aceasta trebuie să fie asociată cu un punctaj minim de 7 - care se obține din răspunsurile oferite celor 16 întrebări, fiecărui răspuns corespunzându-i, în funcție de tipul lui, 0, 1, respectiv 2 puncte.

După ce a cunoscut întâmplător o persoană care, relatându-și experiența din vecinătatea morții, a vorbit și despre o așa-zisă întâlnire cu Dumnezeu, medicul Long a inițiat *Studiul lui Dumnezeu*, care marchează, de fapt, diferența specifică a studiului din volumul despre care discut. Prin acest studiu a analizat acele relatări ale persoanelor în care acestea au avut „conștiința prezenței lui Dumnezeu” în experiența lor traversată în moartea clinică. Din cele peste 4000 de relatări înregistrate pe platforma NDERF, doar în jur de 200 de persoane au răspuns afirmativ la o întrebare referitoare la o întâlnire cu Dumnezeu. În plus, modul în care această întâlnire este descrisă cuprinde, cel mai adesea, utilizarea unor termeni precum: „lumină”, „prezență din ce în ce mai luminoasă”, „senzație de iubire, pace și acceptare necondiționată”. Încă un detaliu notabil este, cred, intervalul de timp scurs între momentul propriu-zis al traversării experienței din vecinătatea morții și momentul relatării acestei experiențe pe platforma fondată de medicul oncolog. În medie, intervalul este de aproximativ 20 de ani. De asemenea, este de amintit și că s-a observat o intensificare a credințelor religioase atât în cazul persoanelor care pretind că s-au întâlnit cu Dumnezeu în cadrul experienței lor, cât și în cazul celor care au avut o experiență în apropierea morții, din care a lipsit însă întâlnirea cu Dumnezeu.

Concluzia pe care o trage medicul Long, în principal din interpretarea acestor date, este următoarea: „Cartea de față prezintă dovezi noi despre realitatea lui Dumnezeu și a vieții de apoi, dovezi care sunt rezultatul unei munci de pionierat”¹ sau „Aici, studiind cea mai amplă culegere de relatări ale NDE de până acum, descoperim dovezi

copleșitoare în favoarea existenței lui Dumnezeu”². Cu alte cuvinte, relatările oamenilor care au sesizat, în proximitatea morții, o prezență luminoasă, în preajma căreia au simțit iubire copleșitoare și pace, ar trebui să ne dovedească, din perspectiva lui Long, că Dumnezeu – înțeles nu conform vreunei tradiții religioase, ci destul de vag și nespecific – este real. Și la fel de reală este viața de apoi sau, mai curând, viața de apoi în starea sa paradisiacă, în care senzațiile dominante care sunt resimțite sunt de liniște și iubire nemărginită.

De ce putem spune că am dat de realitatea ultimă? Sau, din contră, că nu am făcut-o?

Ajung, în fine, la miezul textului de față. Această carte este mai degrabă de popularizare, așa cum am menționat deja la începutul acestui articol. Ca orice asemenea volum, și ea conține varii simplificări, reduționisme, poate o structură argumentativă mai precară, eludări de nuanțe în conceptualizare, absența subtilităților etc. De exemplu, ambiguitatea sau lipsa de rigoare cu care este înfățișată condiția fiziologică a celor care au parte de experiențele din vecinătatea morții este acceptabilă, în opinia mea, dat fiind tipul cărții și dat fiind că este un punct asupra căruia s-ar putea reveni într-un studiu publicat ulterior. Însă inferarea – sau interpretarea – mai curând arbitrară a unor concluzii nu este acceptabilă nici măcar pentru o carte de popularizare, deoarece denotă – cu toate că sunt cuvinte care atârnă foarte greu – o lipsă de onestitate intelectuală.

Care sunt argumentele pe care ni se cere să le luăm în serios dacă vrem să susținem și noi că rezultatele studiului de față arată că Dumnezeu există cu adevărat? Cel mai relevant dintre ele este acela potrivit căruia mărturiile provin de la persoane care aparțin de categorii sociale și din contexte culturale foarte diferite: nu au aceeași religie, naționalitate, educație, rasă, vârstă etc. Acest argument este pus în conjuncție cu un altul care insistă asupra gradului ridicat de similaritate a narațiunilor relatate de acești oameni – *pattern*-ul narativ. Dacă lucrurile stau așa, ne indică Long, atunci experiențele din proximitatea morții sunt reale, și nu sunt vise, halucinații sau proiecții culturale. Știm că visele și halucinațiile nu au un fir logic, un *pattern* narativ, iar proiecții culturale nu pot fi, deoarece *background*-urile oamenilor care le relatează se disting mult între ele. Singura opțiune care mai poate fi valabilă este cea potrivit căreia experiențele au un referent real, anume o realitate ultimă, realitatea vieții de apoi, într-o formă specifică. Prin urmare, și Dumnezeu, de asemenea sub forma (mai mult sau mai puțin) specifică descrisă prin mărturii, este real.

Acest argument face apel la caracterul *coerent* și *consecvent* al relatărilor, care este cu atât mai impresionant cu cât oamenii care își relatează experiențele sunt mai diferiți. Însă din coerența și consecvența relatărilor – fie și numai ale celor aproximativ 200 de mărturii ale întâlnirii cu Dumnezeu – nu se poate deriva vreo formă de *corespondență* cu realitatea (ultimă), întrucât sunt posibile, cel puțin din punct de vedere logic, sisteme de

interpretări perfect coerente și consecvente (foarte similare pentru indivizi cu *background*-uri diferite), dar care să fie în dezacord cu faptele, obiectele sau evenimentele reale pe care le interpretează. Cu alte cuvinte, coerența și consecvența unei interpretări sunt necesare, dar nu și suficiente pentru a deriva din ele și a stabili adecvarea acelei interpretări la realitatea pe care își propune să o descrie și evalueze. Voi reveni la acest punct, care îmi pare esențial, mai jos.

Până atunci, aș semnala neapărat că în secțiunea dedicată concluziilor, Long invocă „un principiu științific care afirmă că *ceea ce este real poate fi observat în mod consecvent*”, ca apoi să sublinieze că „În cadrul *Studiului lui Dumnezeu*, consecvența depășește cu mult orice inconsecvență”³. Avem aici, desfășurat sub ochii noștri, un splendid sofism. Autorul susține, de fapt, prin principiul științific menționat, că realitatea implică consecvență sau $A \square B$. Apoi afirmă că remarcăm consecvența sau afirmă că este cazul că B. Iar în cele din urmă deduce că nu putem vorbi despre altceva decât despre realitate, deci, îl deduce pe A. Acest raționament logic este incorect, întrucât, dacă consecventul unei implicații este adevărat, nu putem spune, în fapt, nimic despre valoarea de adevăr a antecedentului acelei implicații. Antecedentul poate fi sau adevărat, sau fals.

Aș vrea acum să trec în revistă și celelalte argumente. De pildă, medicul Jeffrey Long consideră că luciditatea și limpezimea cu care oamenii își relatează experiențele din proximitatea morții ar trebui să ne determine să le apreciem ca fiind reale. Amintesc numai în treacăt că intervalul de timp scurs între momentul propriu-zis al traversării experienței din vecinătatea morții și momentul relatării ei pe platforma NDERF este de aproximativ 20 de ani... Luciditatea cu care oamenii descriu ce cred că au trăit în minutele cât a durat moartea clinică nu este în mod necesar o dovadă pentru caracterul real al experiențelor respective, ci poate fi strict o condiție necesară pentru a putea emite și formula relatarea. În anii care s-au așternut între cele două momente, momentul experimentării și momentul narării, este plauzibil că oamenii și-au amintit și re-amintit experiența și este posibil și chiar probabil să fi inserat varii distorsionări în acest proces al rememorării, ceea ce se întâmplă destul de frecvent cu amintirile noastre.

Un alt argument se referă la lipsa consensului scepticilor, adică a celor care resping interpretarea propusă de Long asupra experiențelor din vecinătatea morții. În acest caz, scepticii sunt, de fapt, cei care consideră că experiențele din vecinătatea morții nu au ca referent realitatea specifică a vieții de apoi sau chiar a lui Dumnezeu. Pluralitatea de explicații posibile ale acestui tip de experiențe, care există în acest moment, îl determină pe Long să îi respingă, la rândul său, pe sceptici. Însă pluralitatea în sine a explicațiilor, din care face parte inclusiv cea sugerată de Long, aruncă o umbră de incertitudine asupra valorii de adevăr a tuturor explicațiilor, cel puțin până la noi descoperiri sau, poate, pentru totdeauna.

Spuneam că voi reveni la ideea conform căreia nu putem deriva corespondența cu sau adecvarea la realitate a unui sistem de interpretare sau a unei interpretări din simpla coerență și simpla consecvență. Oarecum în spiritul modelului deschis al tradiției pe care îl propunea, în ultimul său articol, *Este cu puțință o ortodoxie scolastică?*, Robert Gabriel Ciobanu (spun „oarecum în spiritul”, deoarece Robert are în vedere, prin modelul deschis al tradiției, ceva puțin diferit decât simpla raportare la sau simplul dialog al tradiției ortodoxe cu noile domenii sau descoperiri științifice), și teologul ortodox Jean-Claude Larchet aduce, în cartea sa, *Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte*, un argument teologic care completează argumentul propus mai sus, referitor la imposibilitatea derivării corespondenței din coerență. Teologul amintește că Sfinții Părinți au atenționat, în scrierile lor, că în pragul morții, aparițiile luminoase, care se manifestă cu tandrețe și iubire, pot fi înșelătoare – mai precis, demonice – tocmai pentru a-i lăsa muribundului impresia că a fost deja mântuit și pentru a-i răpi ultimul prilej de căință. Cu alte cuvinte, natura luminoasă, miloasă și iubitoare a ființei spirituale pe care mărturisesc unele persoane că au întâlnit-o în experiența lor din vecinătatea morții nu reprezintă o condiție suficientă – deși are avantajul coerenței și al consecvenței – pentru a putea vorbi de o ființă eminentă bună, așa cum este Dumnezeu.

Concluzii

Nu aș vrea să se înțeleagă că scopul acestui text a fost acela de a respinge posibilitatea experiențelor fenomenologice din vecinătatea morții sau chiar conținutul lor specific, așa cum este el descris prin mărturiile celor care le-au traversat. Nu contest nici faptul că aceste experiențe sunt posibile – din contră – și nici faptul că unii dintre oamenii care au avut astfel de experiențe au perceput o prezență luminoasă și au simțit iubire infinită și o stare de pace, atât de intens cum nu au resimțit niciodată în viața lor obișnuită.

Scopul acestui text a fost acela de a-mi arăta rezervele – repet, din poziția unui cititor care nu este specializat în niciunul dintre domeniile care ar putea contribui la cercetarea experiențelor din vecinătatea morții – față de *referentul* acestor experiențe sau al unor elemente specifice din aceste experiențe, precum prezența luminoasă și plină de iubire, așa cum este propus acest referent în studiul realizat de medicul oncolog Jeffrey Long. Ceea ce am intenționat a fost să arăt că identificarea atât de certă a referentului elementelor regăsite în experiențele din proximitatea morții nu este plauzibilă până la capăt, întrucât stabilirea acestui referent comportă niște hibe logice, asupra cărora m-am concentrat. În acest sens, argumentul teologic formulat de Larchet, pe care l-am adus în completarea propriului argument, nu trebuie interpretat în niciun caz ca pe un apel la autoritate (a tradiției sau a unui teolog). Sper că este destul de clar că redarea aceluși argument a fost menită să consolideze propriul argument referitor la imposibilitatea derivării corespondenței sau adecvării din coerență și consecvență.

În încheiere, aș mai adăuga doar că nu a fost întâmplător că am început acest text prin a

sesiza coexistența - doar în aparență tensionată - a oamenilor care susțin că s-au întâlnit cu o divinitate pe care nu o asociază niciunei tradiții religioase cu *none*s. Din punctul meu de vedere, așa cum afirmam în introducere, apariția ambelor categorii de persoane este simptomatică pentru climatul secularizat în care trăim. Căci numai într-o ordine socială seculară ca a noastră ai o nevoie profundă să te întâlnești cu Dumnezeu și, simultan, o nevoie la fel de profundă să Îl decuplezi de orice tradiție religioasă, adică, de orice viziune structurată asupra lumii, care asumă un Adevăr transcendent și aduce cu sine un set specific de practici, în ultimă instanță, morale care trebuie respectate în viața de aici.

NOTE

1. Long, Jeffrey, Perry, Paul, *Dumnezeu și viața de apoi. Noi dovezi tulburătoare despre Dumnezeu și experiențele din vecinătatea morții*, traducere de George Arion Jr., București: Humanitas, 2022, p. 42. ↑
2. *Ibid.*, pp. 187, 188. ↑
3. *Ibid.*, p. 185. ↑

Imagine: Hieronymus Bosch - „Ascent of the Blessed” (1500), fragment; Sursa: Wikimedia Commons